

Markernes øjne

af Erling Kristensen

Sommeren er over Danmark. Tordenskyerne vælter sig valkende og mavesvære under Himlens grønklare Loft. Det driver med Dunster deroppe, det ser ud, som de vældige Vomme transpirerer. Det kværner og maler. Jordens Varmegruber spidser tørre Luftmunde under Hvælvet og suger bugtende Skypumper ud af regnspændte Buge. Det suser og syder, det lyner - - Skyerne giver ned, saa det rasler. Det grynter buldrende og Skyerne skubber sig tættere til Jorden som en mælkeglad So, der gnubber sin Vom mod Grisenes kildrende Tryner.

Saa er Solen der med sin Guldkæp. Soen maa lunte ned over Hvælvet. Den grynter tordende og lyner lidt, men mod Sommersolens Ild er selv dens grønne Lyn satte.

Himmelblaaet dyber sig ind hinsides Uendelighedens Grænser. Skyerne sætter svanehvite Fjersejl og nejer frem over Himmelhavet. Smaa Totter med Regnkøl og et hvidt Lommetørklæde paa Masten, vældige Skonnerter med Fjerklude paa alle Rær, Topsejl, Spilere og Ballonklyver. Lærkerne hænger solgyldne under Hvælvet som smaa kimende Klokkebøjer ...

Dette og meget mere staar Mennesket og ser ved at se ned i en stille, gammel Mergelgrav. Det er et usseligt lille Vandhul, han staar ved, men den vældige Himmel kan rummes deri, som hele Manden kan rummes i et af den elskedes blanke Øjne. Som en spejlende Søger, hvortil intet Fotografiapparat ikke er stort nok, ligger den lille Dam midt i Brinken. Skyernes Fjerfrynser lyser op. Gøgen flyver paa Ryggen gennem "Søgeren". Ternen staar stille over Vandet og spejler sin solforyldte Mave.

Mennesket sætter sig paa Brinken med Sind og Ansigt vendt mod Jordens blanke Øje. Ingen steder i Verden har han saa god Tid som her. Han aner ikke hvorfor, men her falder hans Sind og Legeme til. Han har Tid som Stenaldermanden, der satte sig ved Fjorden og ventede paa Ebbe.

Spidsmusen piber glasfint fra Brinken, Vandrotten gaar til Søs med Solen lysende i de gyldne Gnavertænder. Fra Sivbræmmen lyder Rørhønsens løndomsmørke Skruk.

Saadan har Dammen ligget og modtaget Besøg i langt over en Menneskealder. Der er traadt Sti til og omkring den. Mennesker og Markens Dyr har hjulpet hinanden at holde den aaben. Selv det største Skildt med Adgang Forbudt har ikke formaaet at lægge den øde. Haren gaar ikke i Dagleje uden at have aflagt Dammen et kært og puslende Besøg. Ræven kommer her hver Nat for at søge under Brinkerne. Foraarsmorgener lugter det ramt, hvor den tudende elskovssyg har løftet Ben mod en Skræppe. Pindsoen kommer her med sine Polde for at vise dem Muselugt. Graaand og Krikand gæster Dammen i mørke Efteraarsnætter, naar Stormen gaar hvæsende over Fjord og større Vande, saa er Dammen stille og lun som en Skindpels. Der snadres, snakkes og plaskes, mens Mikkels trekantede Ørekræmmerhus lurur strittende over Brinken.

Mennesket er kommet her til alle Tider og i alle aldre. Drengen kom her med sit allerførste forskrækkelige Skib, og siden med den Medekrog, han møjsommeligt havde lavet af en messing Knappenaal, og her med Stagen mellem de bløde, rystende Barnehænder, gjorde han sit Livs første og største Fangst. Karussen, han halede i Land, var ikke stor at se til, men Følelsen i Hænder og Hjerte, da den bed ...

Her fandt Smaapigerne deres første, glatte Glidebane. Flere fandt her det første Stævneødested. Bag Brinkerne var der Ly for andet end Ænder og Vandrotter. En enkelt, der havde været uheldig i Livet, fandt tilbage til Lergraven, da alt andet svigtede, og blev draget op med Andemad i Haaret ... Mænd i Manddommens bedste Alder fandt tilbage til Lergraven med Søndagspiben. Gamle Gubber stavrede ad Stien og satte sig til herfra at stirre tilbage til den uforglemmelige Dag, da den første Karusse bed paa Krogen. Mange Tanker blev tænkt her, mens Skyggerne skred og Rørhønen skrukkede kaldende fra Sivbræmmen.

Naar vi andre kom hjem mange Veje fra, mødtes vi uden Aftale ved Dammen. Intet Menneske, hvis Vugge havde staaet der paa Egnen, var rigtig hjemme, før det havde været ude at kikke Dammen i det blanke Øje. Derfra drog vi ud igen med Himlens Spejlbillede i Sjælen. Det er hændet mere end een Gang, at et Menneske, der ikke mere havde noget at gøre paa disse Kanter, er kommen der som gammel for endnu engang at se Gøgens Spejlbillede flyve paa Ryggen gennem Lergravens himmelspejlende Vand. Dette usselige Vandhul var vort Sted. Det var stærkere end alle Hindringer. Det drog, og vi kom, og dvælede paa Brinken, hvor Stien var traadt af os og Markens vilde Dyr

Men saa en Dag kom der en af de saakaldte Fremskridtsmænd til Ejendommen. Han var af den slags berømmelige Mennesker, hvis Vægbilleder er trykte Diplomer i Glas og Gulddramme, og hvis væsentligste læsning er Drægtighedsregnskaber og Svinestamtavler. Han saa sig straks gal paa Dammen. Den var i Vejen for ham. Den tvang ham til at slaa en Bugt paa Plovfuren. Og uvidst af hvilken Grund, men den slags Diplomgenier kan kun køre lige ud ... Der er dem, der mener, at de mangler Fantasi til at tænke sig anden Form paa en Plovfure end den, der kan slaas efter en stram Snor.

Han begyndte Jagten efter den næste Diplomplakat med at køre en af Johannes V. Jensens smukkeste Gravhøje ned i Dammen, og Dammen døde boblende og gurglende som et stakkels Væsen, der kvæles af en Kræftknode i Halsen. Nu ligger den som et udstukket Fugleøjje, en sammensunken Pupil uden Liv. Markens Dyr har intet Sted, hvor de kan holde Andagt. Vi, der kommer mange Veje fra, har intet Hjem mere. Vi staar paa Marken med en Følelse, som den kender, der har set sin Moder blive baaret ud af den Stue, hvor hun har født sin Søn til Verden. Vi ser paa hinanden og spørger: Hvorfor ... Hvorfor ...

Diplomgeniet snakker noget om en Kærv mere ... en Kærv ... Vi ser paa ham, som Verden saa paa Drabsgeniet Ester Kärten.

Gravhøjen ligger deroppe med en gabende Flænge i sin ene Side. Vor Barndoms Lergrav ligger her blindet og død ...

Hvor bliver Fremtidens Børn paa dette Sted fattige. De vil aldrig opleve det første Bids magiske Eventyr. De vil aldrig se Gøgen glide paa Ryggen gennem hvide Fjerskyer. De vil aldrig mødes med Dyr og Fugle paa dette Sted. Og hvor skal Fremtidens Mænd ryge deres Søndagspibe? Men Diplomjægeren, Lystmorderen er tilfreds.

Vi ser paa hinanden, og Takker Skæbnen at vi fik Lov at være Børn, mens Dammen endnu var i Live.

Det her beskrevne er en Hverdagstragedie. Hver dag tager Livet af en Dam, der for Menneskene betyder mere end den største Lade fuld af Kærver. Enhver, der kommer uden for Mur og Væg, kan paa det nøjagtigste maale Vandhullernes Værdi, Rejs en Sommersøndag op eller ned gennem vort kornbølgende Land og se med aabne Øjne. Overalt, hvor der findes et Vandhul, er der Mennesker. Mange steder ser man kun Spidsen af primitive Fiskestænger stikke op over Kornmarkernes ringlende Bølger. Andre Steder er der fuldt af Voksne og Børn. Det usselige Vandhul trækker Menneskene til og holder dem fast. De placerer sig ikke andre tilfældige Steder paa Marken. Den Iagttagelse kan enhver, der vil se, gøre. Har Vandhullerne dermed ikke ført det uomstødeligste Bevis for deres Ret til at leve?

Det ligger nær at spørge: Hvordan tør nogen lægge en Ting øde, der har saa stor og iøjnefaldende en Værdi? Gravhøjene har man efter Evne søgt at skærme mod Fremskridtsmændenes Anslag. Mon det ikke er en Forglemmelse, at man ikke for længst har frataget dem Retten til at skalte med de skønne og værdifulde Mergelgrave, som de vil?

Selvfølgelig kan der sludres en hel Støvle fuld om Hensigtsmæssigheden ved at kunne køre lige ud med Plov og Selvbinder, men det bliver ogsaa kun Sludder. Den praktiske Vinding er saa ringe, at den er for intet at regne mod den Værdi Vandhullet har som Sindsbefrugter for Mennesket og skærmende Tilflugtssted for Dyr og Fugle. Det er Synd at lægge Mergelgraven øde, og praktisk er det mindst lige saa fjollet, som at skære Tærne af, for at spare den sidste Tomme Læder i Skoene. Var den danske Jordbruger endda paa alle Punkter saa paaholdende og nærig, at det var blevet Mani for ham, saa var der vel ikke noget at sige til hans Vandskræk, men det er han ikke. Se for Eks. med hvilken Iver han de sidste Aaringer har pillet de driftsbillige Vindmøller af Tagene for at erstatte dem med Benzin- eller Petroleumsmotorer. Det er ikke Paaholdenhed.

Vindkraften er Jordens billigste Trækraft, og den passer glimrende til Danmarks Smaalandsbrug. Men ikke desto mindre er det snart saaledes, at der ikke kan tærskes en dansk Trave eller males en Tønne Korn, uden der samtidig skal sendes saa eller saa mange Penge til Udlandets Oliekonger og –Kejsere. Det er Rekord paa ødselhedens Omraade.

Men det er Mode at have et Udstødningsrør futtende bag Laden, som det er Mode at myrde Vandhuller. Den første Mode burde Landets Økonomieksperter tage sig af. Den anden falder vel ind under Naturfredningsforeninger og landets naturvenlige Jagtorganisationer. Menneskesindet har derimod ingen Faktor at støtte sig til. For dét er der kun enkelte Digtere og "Fusentaster", der vover at løfte Røsten.

Og samtidig er det menneskelige Øre som oftest indrettet saaledes, at det kun opfatter, hvad der kan siges med Tal. Jamen saa tæl. Tæl de Mennesker, der bare én Sommer besøger Markernes "upaaagtede" Vandhuller, og husk paa, at de alle kommer af egen fri Vilje. Det facit, der fremkommer, maa kunne give selv den ivrigste Diplomjæger noget at tænke paa. Og frem for alt maatte kunne belære rette Vedkommende om Vandhullernes Værdi.

Mange er imidlertid blevet klar over Gravhøjenes Betydning. Og sikkert er det, at der af Mennesker med naturlige Fimrehaar paa Sjælen er oplevet dybt indgribende Stynder ved og paa Kæmpehøjen, men det er ikke overdivelse at paastaa, at de er oplevet mange Gange mere ved Vandhullerne. Vandet er det mest levende af alt, intet Under da, at det taler mere til det menneskelige Sind end noget andet.

Hvad siger ikke Jeppe Aakjær:

*Hvad er vel i Verden vort fattige liv
Med alt dets fortærende Tant,
og ikke en Plet med en Dal og lidt Siv
vore Hjerter i Skælvinger bandt.
Om ikke vi drog fra det yderste Hav
For bøjet og rynket at staa
Og høre de Kluk
De Mindernes Suk
Fra Bækken, vi kyssed som smaa.*

Det er ikke tilfældigt, at det, den store Naturven her maner frem som dragende Magt er et usseligt lille Vand. Det er heller ikke tilfældigt, at det samme Sind for Hededammen beder den smukkeste og inderligste Bøn, der er bedt:

*Jeg hæver min Pande. Jeg beder en Bøn
Til Almagts Gud i det høje:
Skaan Hededammen, den er saa skøn.
Lad ingen udstikke dens Øje.*

Denne Bøn er følt, og den burde høres og bønføres, inden det er for sent. Bækken som den var, da Aakjær skrev sit Digt, eksisterer snart kun i erindringen. Hvor er den Hededam, der ikke allerede har faaet Kulturens Blindemandsklap for sit sammensunkne Øje. Og tilbage er kun faa gamle Mergelgrave med deres dragning af Mystik. Men lad Fremtidens Menneskebørn sammen med Markens Dyr beholde dem, saa længe Naturen selv vil holde den levende. Den Ejer, der lader sit Mergelhul leve, skal have baade Ære og Tak.

Jeppe Aakjær har suget saa rigeligt af Karup Aaens beskedne Strøm, at der er bleven en Sjæledrik til os og mange uden for Danmarks Grænser. Han har vel knap skrevet en lyrisk Linie, der ikke baade dufter og smager af Karup Aa. Saa sagtfuldt var dette ene lille Vand. Man fandt da ogsaa paa at lade Aakjærs Baare holde Rast paa Broen, da den passerede over paa Vej til Krematoriet. Men det maa ikke forundre nogen, hvis Hedeselskabet i Spidsen for en Flok Fremskridtsbønder om føje Tid fra den samme Bro vil lægge Planer for Aaens Regulering og Kastrering. Ny Landvinding vil det hedde: Paaskønnelsesværdig Fremskridtsiver - - -

Prøv engang at tænke den Tanke, at Fremskridtet havde naaet Aaen før Jeppe Aakjær kom til Verden. Hvilken forfærdelig Tanke. Tør man efter den overhovedet vove at tage Livet af et eneste levende Vand, stort eller lille? Man har ikke Lov at tro det, men ikke desto mindre slibes Spaderne rundt om, saa det river hvæsende over Vandløb og Damme. Bønder, der ellers ikke har ondt i Sinde, bliver vildledte af Taler og Projekter. Der lokkes af Hedeselskabet med Guldæg og Kærver. Der findes snart ikke et Vandhul, hvor der ikke staar et Nivellerinstrument og skræver.

Smid dem i Vandet eller send dem til Steder, hvor de kan gøre positiv Nytte. Man kan gøre det uden Skrupler ud fra den ufejlbarlige Betragtning, at det vil koste Fremtidens Mennesker Milliarder at lede Vandet ind, hvor det nu koster Tusinder at lede det ud.

Johannes V. Jensen har givet denne selvfølgelige Tanke Form et Sted i sin herlige Beskrivelse af Himmerland. Andre alvorlige Mænd har sagt de samme manende Ord, men tilsyneladende trænger intet igennem Slibestenslarmen.

Der reguleres, afvandes og dræbes Natur hver eneste Dag uden anden Gevinst end den Tilfredsstillelse, der kan ligge i at flænse med Spade i det levende Liv.

Vi har set et Utal af skønne, gamle Mergelgrave dø til ingen Nytt. Fiske-, Fugle- og Dyrelivet døde med dem. Vi har set herlige Moser falde sammen som et blodtappet Lig, uden der af andre end Entreprenøren er vundet saa meget som en Krone derved. Jeg har set en Sø lade Livet. En hel Egn Fryd.

Der gror nu Korn i dens Bund. Godt Korn, men trods det kan man høre Egnens Folk sige, at de Angrer dét, de den Gang gik med til. Da Søen døde, blev Egnen fattig - - Man mente at blive rigere.

Mennesket lever ikke af Korn alene. De fleste tror det, og naar de endelig opdager Fejltagelsen, er det som oftest for sent. Vandhullet, Kæmpehøjen hører med til Kornet som Søer til Brødet. Hver for sig er det kummerlig Kost.

Den herlige, livgivende danske Bæk er det nok allerede for sent at bede for. Det var det allerede dagen efter Hedeselskabets Start. En Slagter kan af erhvervsmæssige Grunde ikke blive Vegetar – og saa længe en saa mægtig Stab af Mennesker har til Levebrød at myrde Natur, er det ørkesløst at raabe paa Fredning af det, der er deres Hovedernæring.

Vandløbene maa holde for saa længe, der overhovedet er det tilbage, hvis Udspring ligger en halv Meter over Havets Overflade. Hvor det ikke er Tilfældet længere, pumper man Vandet ud over Klitterne. Imens synker Jordens Grundvand fra Aar til Aar, saa vi nu ikke kan tage en ganske kort Tørkeperiode, uden at vore Brønde tørres ud og Vandværkerne pumper de sidste Draaber op (se Dagspressen for Juni og Juli 1932). Men som sagt, det nytter ikke at tale, saa længe det for en enorm Stab af specialuddannede Mennesker er en Livsbetingelse, at Befolkningen tror blindt paa Afvandingens Velsignelse.

Men det var Vandhullerne. De er foreløbig for smaa Bidder for Specialuddannede. Og til den Privatmand, der har Spaden paa Slibestenen, kan det maaske nytte at raabe: Hold stille med Svinget og tænk dig om. Gaa en Tur ud til Dammen. Den er maaske allerede dødsdømt. Men lyt endnu engang til dens gribende Selvforsvar, og husk paa, at det varer lige saa længe paany at faa dens levende Liv til at gro frem, som det tager en Skov at gro op.

Se Gøgen flyve paa Ryggen gennem det spejlende Vand. Se Sporene, der fører fra og til, og tænk paa, at de ikke er traadt af ligegyldige Væsner fra Underverdenen eller andre Kloder. De er traadt af Medmennesker og Markens Dyr. Tænk paa de flygende Vinterdage, hvor du har set Agerhønsene krykke sammen under Brinkens vilde Vækster. Du har staaet stille og set dem møjsommeligt skrabe sig ned til de Ukrudstfrø, de ikke har kunnet finde andre Steder.

Husk efter hvor mange Gange du har set Vinterharen putte sig i læ bag Brinken. Og hvor tidt du har fundet dens lune Leje, naar Vejret igen blev godt.

Tænk paa den Middagsstund, da du selv fangede din første Fisk, og husk nøje efter, om du siden har gjort en bedre Fangst.